

SEDAĐ BEŐLIĐA, HERCEGOVAĐKI SANDĐAK U 17. STOLJEĆU (17. YÜZYILDA HERSEK SANCAĐI)

1. Baskı, Saraybosna Ünięersitesi Tarih
Enstitüsü, Saraybosna, 2023, s.330

Reviewer: Enes Turbic

Sedat Beőliđa'nın 2023 yılında kaleme aldığı *Hercegovadıki sandđak u 17. stoljeću (17. Yüzyılda Hersek Sancağı)* adlı eser, Saraybosna Ünięersitesi Tarih Enstitüsü tarafından yayımlanmıő olup, 330 sayfa hacminindedir ve Boőnakça dilinde yazılmıőtır. Bu kitap, yazarın 2015 yılında Saraybosna Ünięersitesinde savunduğu doktora tezine dayanmaktadır. Kitapta iőaret edilen tarih yazımında da vurgulanan temel husus, 17. yüzyıl Bosna Hersek tarihinin en az araőtırılan dönemlerden biri olduğudur.

“” Turbic, E. (2025), *Hercegovadıki Sandđak U 17. Stoljeću (17. Yüzyılda Hersek SancaĐı)*, by. S. Beőliđa, *Journal of Balkan Studies*, 5(1), 179-187.

✉ Assist. Prof. Dr., Trakya University, Edirne-Türkiye, enesturbic@trakya.edu.tr

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-2871-9044>

ROR <https://ror.org/00xa0xn82>

📄 Balkan Studies Foundation

DOI: <https://doi.org/10.51331/B17>

Journal of Balkan Studies, 5(1), 2025

balkanjournal.org

Received: 21.11.2024

Accepted: 12.01.2025

Özellikle Hersek bölgesi ve Hersek Sancağına dair bu döneme ilişkin tarihî araştırmaların sınırlı olması, tarihçilerin kaynak yetersizliği gibi önemli sorunlarla karşılaştığını göstermektedir.

17. yüzyılda Hersek Sancağı, Bosna Eyaleti'nin bir parçası olup, kuzeyde Ivan Dağı'ndan güneyde Adriyatik Denizi'ne, güneydoğuda Risno ve Novi'den kuzeybatıda Makarska kıyılarına kadar uzanan geniş bir coğrafyayı kapsamaktaydı. Bosna Hersek'in en önemli bölgelerinden biri olan Hersek bölgesi, tarihî önemiyle araştırılmayı hak eden bir bölgedir. Bu coğrafya, geniş Balkan bölgesini, özellikle kuzeybatı kesimini şekillendiren dinamik kültürel, ticari ve siyasi bağlantıların merkezinde yer almaktadır. Stratejik önemi haiz yolların kesişim noktasında bulunan Hersek, bilhassa Dubrovnik Cumhuriyeti ile kurduğu ticari ve kültürel ilişkiler sayesinde Bosna'nın iç kesimlerini Adriyatik kıyısına bağlama görevini üstlenmiştir. Bu ulaşım ağı, yalnızca ticaretin değil, aynı zamanda fikirlerin, bilginin ve kültürel etkilerin akışını da sağlamış, Hersek'i Akdeniz ile Balkanlar'ın iç kesimleri arasında vazgeçilmez bir köprü hâline getirmiştir. Tam da bu tarihsel işlevleri nedeniyle, Hersek bölgesine dair yapılan araştırmalar, Balkan tarihinin daha geniş bir perspektiften anlaşılmasına ve halklar arasındaki etkileşimlerin derinlemesine kavranmasına önemli katkılar sunmaktadır.

Kitabın yazarı Dr. Bešlija, araştırmasının temel amacını, Hersek sancağı ile İstanbul'daki merkezi hükümet ve vilayet merkezi Saraybosna arasındaki ilişkileri ayrıntılı bir biçimde irdelemek olarak belirlemiştir. Ayrıca, çalışmanın amaçları arasında dış faktörlerin Hersek Sancağı üzerindeki etkilerini ortaya koymak da bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, Hersek sancak beylerinin Osmanlı yönetimindeki konumu ile savaş ve barış zamanlarındaki ekonomik koşulların belirlenmesi, bu eserin önemli hedefleri arasında yer almaktadır. Kaleme aldığı eserin Dr. Bešlija, Hersek Sancağının genel kentsel ve kültürel gelişimini de kapsamlı bir şekilde ele almıştır.

Metodoloji, her türlü ciddi tarihsel araştırmanın temel unsurlarından biridir ve geçmiş olayların kendi bağlamları içinde anlaşılması için

vazgeçilmez bir araçtır. Doğru şekilde seçilmiş yöntemler, araştırmacının kaynakları nesnel bir biçimde analiz etmesine, verilere eleştirel bir yaklaşımla değerlendirmesine ve anakronizmden kaçınmasına imkân tanır. Tarih çalışmalarında metodolojik çerçeve, sonuçların netliği ve inandırıcılığını sağlayarak okuyucunun argümanların mantıksal sırasını takip etmesine ve tarihsel süreçlerin karmaşıklığını anlamasına olanak tanır. Bu eserin metodolojisi olarak yazar, tarihsel karşılaştırmalı yöntemin uygulanmasıyla tematik-kronolojik bir yaklaşım benimsemiştir. Dr. Bešlija, kaynak yetersizliği gibi doğan sorunlara rağmen, titiz bir yöntem kullanarak 17. yüzyılda Hersek Sancağı'nda meydana gelen en önemli olayları okuyucuya başarılı bir şekilde sunmuş, çoğunlukla Güney Slav dillerinde yazılmış tarihi kaynaklar arasında büyük fayda sağlayabilecek bir eser ortaya koymuştur.

Birinci bölümde yazar, 17. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin genel durumunu detaylı bir şekilde analiz ederek, Osmanlı Devleti'ndeki siyasi olayları dönemin Avrupa'sında meydana gelen siyasi en önemli olaylarla karşılaştırmıştır. Osmanlı Devleti'nin 17. yüzyılda çok sayıda isyanla karşı karşıya kaldığına, ilk defa iki cephede savaş yapıldığına dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, I. Ahmet (1603-1617), 1. Mustafa (1617), II. Osman (1618-1622), I. Mustafa (1622), V. Murat (1623-1640), İbrahim (1640-1648), IV. Mehmet (1648-1687), II. Süleyman (1687-1691), II. Ahmet (1691-1695) ve II. Mustafa (1695-1703) dönemleri titizlikle incelenmiştir.

Yazar, Köprülü Mehmet Paşa'nın (1575-1661) Osmanlı tarihindeki önemini altını çizmekte, devletin karşılaştığı enflasyon, gümüş paranın devalüasyonu ve toprak fethinin azalması gibi sorunların yüksek vergilerin uygulanmasına neden olduğunu vurgulamaktadır. Yazar özellikle 1632 yılında tımar sistemindeki reform ve bu reformların Hersek Sancağı üzerindeki etkisini arşiv kaynaklarından somut örneklerle ele almaktadır. Osmanlı Devleti 1683 Viyana Savaşı ile başlayan ve 1699 Karlofça Barışı ile biten süreçte büyük toprak kaybına uğramış, yazar da bunun Babıali'ye etkilerini eserinde yazmıştır. Buna ek olarak, yazar bu dönemin Püritenizmin güçlendiği bir zaman dilimi olduğunu ve

coğrafyacı Mehmet Âşık ile astronom, mühendis ve matematikçi Ta-kiyüddin gibi bilim insanlarının ön plana çıktığını da belirtmektedir. Yazar, Osmanlı Devleti'nin sürekliliğini sağlayan radikal bir dönüşüm dönemi olarak tanımladığı bu süreçte, 17. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'ne dair analiz ve yorumlarıyla Osmanlı tarihine dair geniş bir bakış açısı sunmuş, Bosna Eyaleti'ni etkileyen siyasi, sosyal ve dinî şartlar konusundaki bilgisini aktarmıştır. Bu bağlamda, kitabın ikinci bölümünde 17. Yüzyıldaki Hersek Sancağı ile ilgili siyasi ve sosyal konular ele alınarak, iyi bir analiz edilmiş, başarılı bir şekilde okuyucuya sunulmuştur.

İkinci bölüm, en uzun ve en kapsamlı kısım olarak, yazarın Dubrovnik ve İstanbul arşivlerinden elde ettiği literatür ve arşiv kaynaklarıyla zenginleştirilmiş analizler sunmaktadır. Yazar, öncelikle 17. Yüzyılın başından itibaren 1737 yılına kadar Hersek Sancağının bir uç beylik sancağı olduğunu, 1580 yılından itibaren ise İstanbul Divanı'nın Adriyatik Denizi'ne yönelik askeri, siyasi ve diplomatik faaliyetlerini yürüttüğü merkez haline geldiğini ifade etmektedir. Bu çerçevede, sancağın coğrafi sınırlarını detaylı bir şekilde açıklayarak, sancak beylerinin önemli şahsiyetler olduklarının altını çizmektedir. Yazar, bu sancağın iki önemli bölgeyle sınır komşusu olduğunu vurgulamaktadır. Bu bölgelerden Poljica'dan Makarska kıyısı boyunca Herceg Novi ve Risno'ya kadar uzanan hat üzerinde yer alan Venedik Dalmaçya'sı, diğer yandan Trebišnjica Nehri boyunca Hutovo'dan Novi'ye kadar uzanan Dubrovnik Cumhuriyeti ile sınır teşkil etmekteydi. Ayrıca yazar, söz konusu sancağın kadılık ve nahiyelerinin bir listesini sunarak, sancak beylerinin Osmanlı Devleti ile ilişki kurma, İstanbul'a gitmek isteyen Avrupalı temsilcilerle diplomatik ve siyasi temaslar kurma konusundaki rollerine dikkat çekmektedir. Bu geniş yetkiler, sancağın hassas bir bölge olmasından kaynaklanmaktadır; zira bu alanda birçok önemli yol bulunmakta, Venedik ve Dubrovnik ile komşu konumda olması, ayrıca Gabela ve Novi'deki Osmanlı ve Dubrovnik tuz madenlerine dair kontrol yetkisine sahip olmaları gibi nedenlerle, sancak beyleri ara sıra komşu limanlarda trafiğe yasaklar getirebilmekteydi. Yazar ayrıca 17.

yüzyıldaki Hersek Sancağı beylerinin adlarını okuyuculara sunmuş, bunun yanında 1833 yılına kadar sancağın merkezi konumunda küçük bir kasaba olan Taşlıca'daki saray ve divan hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir.

Hersek Sancağı'nın kentleşmesi Osmanlıların bölgeye gelişinden sonra (1490'lardan sonra) gerçekleşmiştir. Bu süreçte Mostar, Taşlıca (Boşnakça: Pljevlja) ve Foça (Boşnakça: Foča) gibi şehirler önemli ölçüde gelişim göstermiştir. Yazar, Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından günümüze kadar Avrupa'da yolların bakımına Osmanlı Devleti kadar önem veren bir devlet bulunmadığını vurgulamakla birlikte, bu iddialara ihtiyatla yaklaşmak gerektiğini, Bosna Hersek topraklarında karayolu ulaşımının -özellikle 19. yüzyılda- oldukça zayıf olduğunu belirtmektedir. Bölge 1878 yılında Avusturya-Macaristan yönetimine geçmeden önce, karayolu ulaşımı coğrafi sebeplerden ötürü zayıf durumdaydı. Bosna Hersek'te esas olarak ordunun, ticaretin ve yerel halkın ihtiyaçlarına hizmet eden sınırlı bir yol ağı mevcuttu. Ana yollar, Saraybosna, Travnik ve Mostar gibi stratejik noktaları birbirine bağlıyor olsa da, genellikle kötü durumdaydı; iklim koşulları ile nehirler ve dağlar gibi doğal engeller nedeniyle çoğu zaman geçilemez hale gelmekteydi. Daha iyi korunan az sayıda yoldan biri, Bosna'yı önemli bir ticaret merkezi olan Dubrovnik'e bağlayan yoldu. Belgrad ve İstanbul gibi Balkanlar'ın iç kesimleriyle ulaşım ise zordu. Ticaret, sınırlı ölçekte mevcut olmakla birlikte, ekonomik kalkınma zayıf altyapı nedeniyle sekteye uğramıştı. Avusturya-Macaristan dönemine kadar yolların modernizasyonuna, demiryollarının inşasına ve ulaşımın iyileştirilmesine yönelik önemli yatırımlar yapılmamış, bu durum ileriki yıllarda ülkenin daha hızlı kalkınmasına engel olmuştur. Yazar, Hersek Sancağı'nın merkezî ulaşım noktasının çoğunlukla Mostar olduğunu, ana yollar arasında Dubrovnik yolu, Saraybosna-Metković, Mostar-Imotski, Mostar-Trebinje (Trebin), Stolac-Bileća ve Mostar-Nikšić yollarının öne çıktığını belirtmektedir. Ayrıca, o dönemde Hersekli taşımacılar için en karlı rotanın Sofya'ya giden ulaşım hattı olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Gacko ile Bileća arasındaki Cernica Meydanı da sık sık alışveriş ve geçiş

bölgesi olarak öne çıkmaktaydı. Bu sancaktaki başlıca ekonomik faaliyetler arasında ticaret ve zanaatkarlık bulunmaktaydı; burada Mostar özellikle dikkat çekmektedir. Bu sayede, Mostar, güneyde Dubrovnik ile ve kuzeyde Saraybosna ile, aşağı Neretva bölgesinin savunma merkezi olarak Taşlıca, Foča ve Gabela ile bağlantı sağlamaktadır. Tüm ticaret ve zanaat Müslümanların elindeyken, 1633 yılından itibaren gayrimüslim tüccarlar da faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu yüzyılın ilk yarısında Mostar'da çok sayıda Yunan, Yahudi ve Ermeni yaşamaktaydı; bir arşiv belgesi, bu tüccarların ticaret yöntemlerindeki düzensizliğe işaret etmekte, sebebi de dükkanlarda satış yapma şekline saygı duymadıkları, bunu oturarak gerçekleştirdikleri gözlemlenmekteydi. Zarar gören diğer Mostarlı tüccarlar da bu eylemlerle ilgili yetkililere şikayette bulunmuşlardır. Bu son derece önemli tarihi kaynaklar, kitabın yazarının eserinde alıntı yaptığı, 20. yüzyılın ilk yarısında Bosna Hersek'in en önemli tarihçilerinden biri olan Hamdija Kreševljaković'in çalışmalarından edinilmektedir.

Bilindiği gibi Osmanlı Devleti'nin sakinleri olan Ermeniler ve Yunanlar Bosna'ya doğudan, Yahudiler ise -Sefaradlar- batıdan, özellikle İber Yarımadası'ndan gelmişlerdir. Aşkenazi Yahudileri ise daha yoğun olarak Avusturya-Macaristan döneminde ülkeye yerleşmişlerdir. Günümüzde Bosna Hersek'teki Yahudi nüfusu, yaşanan dünya savaşları, İsrail'in kuruluşu ve 1992-1995 Bosna Savaşı gibi etkenler nedeniyle son derece azalmıştır. Yazar eserinde 17. yüzyılda Neretva'nın Hersek bölgesindeki Yahudi ihracat ticaretinde önemli bir nokta olduğu da belirtmiştir. Ayrıca yazar, Mostar Yahudileri, mali açıdan Saraybosna'dakiler kadar güçlü olmadığını, ancak o dönemde Hersek Sancağı'nın bir parçası olan, yetenekli tüccarlar olan ve aynı zamanda Boka Kotorska ile Arnavutluk'taki fırsatlar için Venedik istihbarat ajanları olan Novi'deki Yahudiler de dikkate değer olduklarını öne sürmüştür. Tarihi kaynaklarda Venedik için istihbarat ajanları olarak çalışan Moshe Habil ve Eliezer Trinke'nin isimleri geçmektedir.

Bilindiği üzere, kahve ve tütün, Osmanlı döneminde ve daha sonraki zamanlarda da Bosna Hersek'in sosyal yaşamında son derece önemli bir rol oynamıştı. Kahve, günlük ritüellerin ayrılmaz bir parçası haline gelen bir içecek olarak salt keyiften fazlasını yansıtmaktadır. Kahve, misafirperverliği, sosyal ilişkileri ve kültürel geleneği sembolize eder. Kahve içmek, bilgi alışverişi, siyasi tartışmalar ve iş anlaşmalarının merkezleri olarak hizmet veren kahvehanelerde hala önemli bir sosyal gelenektir. Bu gelenek yalnızca seçkinlere özgü olmamıştır, toplumun her katmanında kök salmıştır. Benzer şekilde Osmanlı döneminde de tütün, önemli bir ekonomik ve kültürel rol oynamıştır. Nargile veya tütün içmek günlük yaşamın bir parçası olmuş, tütün üretimi yerel ekonominin önemli bir parçası haline gelmiştir. Bosna Hersek'ten, özellikle Hersek'ten gelen tütün kalitesiyle tanınmakta olup, Osmanlı Devleti'nin her yerine ihraç edilmiştir. Kahve ve tütün tüketimine ilişkin ortak ritüeller, sosyal bağların güçlenmesine ve günümüzde de varlığını sürdüren belirli bir toplanma kültürünün oluşmasına katkıda bulunmuştur. Bu gelenekler, aynı zamanda Osmanlı mirasının Bosna Hersek'in günlük yaşamındaki geniş kültürel etkisini de yansıtmaktadır. Hersek'te tütün ekimine ilişkin ilk veriler, yazarın belirttiği gibi, 17. yüzyılın ortalarından itibaren bize ulaşmış, 1676 ve 1691 yıllarında bu bölgede tütün kaçakçılığı vakaları kaydedilmiştir. Yazar, kitapta kahvenin Hersek şehirlerinde kendine yer bulmasına ve 1600 yılında Foça'da kayıtlara geçmesine de değinmektedir.

Ticarette birlikte ikinci en önemli ekonomik dal zanaatkârlıktı. 17. yüzyılın ilk yarısına ait Mostar kadısının mühürlerinde berberler, kunduracılar, kasaplar, boyacılar, demirciler, kahveciler, kılıç ustaları ve saatçilerden bahsedilmektedir. Yazar bu bölümde ayrıca Hersek Sancağı ile Dubrovnik Cumhuriyeti arasındaki ilişkileri de analiz etmekte, Dubrovnik'in Hersek ticareti açısından önemine dikkat çekmektedir, ancak 17. yüzyılda bu cumhuriyetle ticari arabuluculuğun yoğunluğunun azaldığının altını çizmektedir. Bu bölümün devamında yazar, sancak bölgesindeki vakıflar hakkında ayrıntılı bilgi vermekte, bu yüzyılda 58'i inşa edilen camilerin sayısı, yaptırıanları, mescit sayıları

hakkında detaylı bilgi vermektedir. Bunlara ek olarak, 16 âdeti bulunan, 3'ü 17. yüzyılda inşa edilen tekke ve Halveti gibi derviş tarikatları ile beraber 22 mektep, medrese, hamam olduğu bilgisini vermektedir. Söz konusu asırda inşa edilen köprüler, yeni hanlar, saat külleri, su sistemi, çok sayıdaki Katolik ve Ortodoks kiliseleri hakkında da okuyucuya bilgi verilmektedir.

Diğer bölümlere kıyasla hacmi daha az olan üçüncü bölüm, yazarın Girit Savaşı (1645-1669) sırasında Hersek Sancağını inceleyerek, Osmanlı Devleti'nin 17. yüzyılın ortalarına kadar yürüttüğü askeri-siyasi ve diplomatik faaliyetlere dair ayrıntılı bilgiler sunmaktadır. Yazar, 1606 yılında imzalanan Zıttorok Barışının Osmanlı Devleti ile Avrupalı devletler arasında gerçekleştirilen ilk barış antlaşması olduğunu vurgulayarak, bu antlaşmanın uluslararası ilişkilerde yeni bir dönem başlattığını belirtmektedir. Ayrıca, Bosna Eyaleti'ndeki Hristiyan nüfusun ayaklanmasının planlanması sürecine, Katolik ve Ortodoksların ortak çalışma ve planlarına, Fransiskanların bu bağlamdaki rolüne ve Venedik Cumhuriyeti'ne hizmetlerine de değinilmektedir. Ancak, 17. yüzyılın ilk yarısında Bosna Eyaletinde ve Hersek Sancağında Osmanlı yönetimini devirmeye yönelik tüm çabaların başarısızlıkla sonuçlandığı gözlemlenmektedir. Bu dönemde Senj'den gelen, Osmanlı topraklarından Dalmaçya'ya kaçan, Katolik olan ve saldırılar gerçekleştiren Uskok'ların ve Hajduk (Türkçe: Haydut) saldırılarının yaşandığı da ifade edilmektedir. Bölümün devamında, yazar Girit Savaşı'nın başlangıcını ve gidişatını detaylı bir şekilde ele alarak, bu savaşın en önemli sonucunun bölgelerdeki demografik yapı ve güç dengelerindeki değişim olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle çok sayıda Müslüman nüfusun Dalmaçya sınır bölgelerini terk ettiği dikkate alınmalıdır.

Bu kitabın son bölümü olan dördüncü bölümde yazar, Viyana Kuşatması ve Mora Savaşı'na dair detaylı bir inceleme sunmakta, ayrıca bu dönemde Hersek Sancağında meydana gelen olayları ele almaktadır. Viyana Savaşı'nın Hersek üzerindeki etkileri, bölgedeki siyasi durumu ve 17. yüzyılın seksenli yıllarında Hersek cephesindeki gelişmeler

üzerinde durulmaktadır. Özellikle 1680'lerin ortalarında, Hersek ve Dalmaçya'daki Müslüman nüfusun Hristiyanlaştırılmasında rahiplerin, özellikle Makarska Piskoposu Nikola Bjanković'in rolü dikkatle analiz edilmektedir. Bu bağlamda, Osmanlı Devleti'nin Hersek'i itaatsiz devlet adamları için bir tür hapisane olarak kullandığına da vurgu yapılmaktadır. Yazar, bu yüzyılın sonlarına gelindiğinde Habsburg kuvvetlerinin Bosna'da oluşturduğu büyük işgal tehlikesinin, Hersek Sancağı için de bir tehdit teşkil ettiğini ve bu durumun yoksulluğa yol açtığını belirtmektedir. Bu bölüm, dönemin karmaşık sosyal ve siyasi dinamiklerini ortaya koyarak, Hersek Sancağının Osmanlı yönetimi altındaki durumunu derinlemesine ele almaktadır.

Yazar, eseri akademik bir dille kaleme almıştır. Bosna Hersek, Sırp, Hırvat, Türkçe, İngilizce ve Osmanlı Devleti kaynakları üzerine sahip olduğu bilgi birikimi, ona kapsamlı bir analiz yapma imkânı tanımaktadır. İstanbul, Hersek, komşu Dalmaçya ve Dubrovnik'in siyasi ve sosyal koşulları titizlikle incelendiğinde, eser dikkate değer sonuçlar ortaya koymaktadır. Hersek Sancağına dair sağlanan bilgiler, 17. yüzyılda Balkanlar'ın daha geniş jeopolitik bağlamını anlamamın anahtarıdır; zira bu sancak, ticaret yollarını ve bölgesel çıkarları bir araya getirerek önemli bir rol üstlenmiştir. Saraybosna'daki yerel seçkinler ile merkezi hükümet arasındaki gerilimlerin, siyasi ortamın değişmez bir özelliği olduğu göz önüne alındığında, Bosna Eyaleti'ndeki koşullar ve siyasi gelişmelere dair daha kapsamlı bir açıklamaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda, yazarın sunduğu analizler, bölgenin karmaşık dinamiklerini anlamak için önemli bir zemin sunmaktadır.